

MINISTERIET

SLOTS- OG KULTURSTYRELSEN

TRAPPER

FAGLIGE RETNINGSLINJER FOR BYGGESAGER OM
RESTAURERING OG ETABLERING AF TRAPPER

INDHOLD

INTRODUKTION	3
SLOTS- OG KULTURSTYRELSENS PRAKSIS	4
Praksis.....	4
Støttemuligheder.....	5
ANSØGNINGENS INDHOLD	6
Fuldmagt.....	6
Budgetskema.....	7
SAGSBEHANDLINGEN	8
FAGLIG BAGGRUNDSVIDEN	11
Trappens betydning	11
Trappens opbygning og betegnelser.....	11
Datering af trapper.....	13
Trappetyper.....	13
Materialitet.....	17
Overfladebehandling og farvesætning	18
Typiske skader.....	18
Restaurering af en trappe.....	19
Etablering af en ny trappe	20
PRINCIPIELLE AFGØRELSE OG UDTALELSER	22
EKSEMPLER PÅ BETINGELSER	23
KILDER	25
LÆSEVEJLEDNING	26

Udgivet af

Slots- og Kulturstyrelsen, Center for Kulturarv, Fredede Bygninger

Redaktion

Lisa Marie Gerdes, Luna Dyre, Eva Sievert Asmussen, Slots- og Kulturstyrelsen

Tegninger

Rasmus Wieleman, Tegnestuen W

Forsidebillede

Slots- og Kulturstyrelsen

Publiceret december 2020

ISBN: 978-87-93942-17-2 (pdf)

EAN: 9788793942172

1

INTRODUKTION

Slots- og Kulturstyrelsens bygningsfredningsmyndighed har udarbejdet en række faglige retningslinjer for behandling af byggesager på de fredede bygninger i Danmark.

I retningslinjerne har vi nedskrevet vores praksis for at sikre en ensartet og gennemsigtig forvaltning.

Vi har udarbejdet de faglige retningslinjer som et værktøj til sagsbehandling for styrelsens medarbejdere.

De faglige retningslinjer henvender sig endvidere til fagfolk, myndigheder, ejere og andre særligt interesserede.

HER KAN DU LÆSE MERE

Læsevejledning til de faglige retningslinjer findes bagerst i dokumentet.

Mere information om bygningsbevaring og restaurering kan findes i Slots- og Kulturstyrelsens informationsblade om restaurering og bygningsbevaring.

De faglige retningslinjer for behandling af sager om trapper kan desuden med fordel læses i sammenhæng med de faglige retningslinjer vedrørende ombygning af traditionelle bygninger, gulve og dækkonstruktioner samt indvendige vægge, lofter og beklædninger.

HENVISNING

Find bygningsfredningsloven på retsinformation.dk

Find Slots- og Kulturstyrelsens informationsblade på slks.dk

Find flere faglige retningslinjer på slks.dk

- Ombygning af traditionelle bygninger
- Gulve og dækkonstruktioner
- Indvendige vægge, lofter og beklædninger

2

SLOTS- OG KULTURSTYRELSENS PRAKSIS

Slots- og Kulturstyrelsens praksis er baseret på faglig viden om arkitektur, bygningskultur, byggeteknik og kulturhistorie. Desuden kan vores praksis være bestemt af udtalelser fra Det Særlige Bygningssyn og principielle afgørelser fra Kulturministeriets departement. Endelig er vores praksis baseret på erfaringer fra fredningsgennemgangen 2010-2016.

Efter forvaltningsretten træffer vi altid afgørelse efter en konkret vurdering af den enkelte ansøgning.

PRAKSIS

Slots- og Kulturstyrelsens generelle praksis for behandling af sager om trapper i de fredede bygninger er følgende:

Slots- og Kulturstyrelsen meddeler som udgangspunkt ikke tilladelse til at fjerne eller nedlægge en oprindelig trappe, hvis der knytter sig fredningsværdier til denne.

Det er styrelsens generelle praksis, at farvesætning af trapper skal være baseret på viden om bygningens historie, alder og stilmæssige udtryk.

Ved restaurering/udskiftning/ombygning af en trappe

Det er Slots- og Kulturstyrelsens praksis at bevare de fredningsværdier, der knytter sig til en bygnings trapper. Derfor er udgangspunktet for praksis at bevare så meget af det oprindelige materiale som muligt. Det skal dermed som udgangspunkt søges at restaurere frem for at udskifte.

Det er Slots- og Kulturstyrelsens praksis at meddele tilladelse til restaurering og udskiftning af trapper, hvor der er et dokumenteret behov for udskiftning begrundet i trappens tilstand. Der skal som udgangspunkt altid foreligge en tilstandsvurdering ved restaurering og udskiftning af trapper, der har en høj egenverdi. Det er som udgangspunkt styrelsens praksis, at der meddeles tilladelse til udskiftning af en oprindelig trappe eller en trappe med høj egenverdi, hvis al materialet er skadet, f.eks. ved brand. Det vil ofte være en betingelse for en fuld udskiftning af en trappe, at den nye trappe udføres med udgangspunkt i bygningens arkitektur og materialer eller som en nøjagtig kopi af den eksisterende/oprindelige trappe.

Styrelsen meddeler som udgangspunkt ikke tilladelse til, at der kan etableres en anden type overflade på trappetrin og repos end den eksisterende, f.eks. etablering af linoleum på trin og repos med overflade i træ eller sten.

ORDFORKLARING

Egenverdi er et begreb, der bruges til at betegne den enkelte bygningsdels selvstændige arkitektoniske og kulturhistoriske værdi samt materialemæssige kvalitet.

HENVISNING

Find bygningsfredningsloven på retsinformation.dk

Læs mere om fredningsværdier i kapitlet om [sagsbehandlingen](#) under afsnittet fredningsværdier.

Slots- og Kulturstyrelsen er indstillet på, at udhulede trin kan udbedres, hvis der foreligger et dokumenteret behov for, at en udbedring er nødvendig for trappens fortsatte brug. F.eks. dele af trinnet være slidt ned til der, hvor stødtrinnet er notet ind i trinnet.

Trapper, som er vanskelige at benytte grundet bygningssætninger, tillades som udgangspunkt oprettet i nødvendigt omfang.

Ved etablering af en ny trappe

Slots- og Kulturstyrelsen meddeler ofte tilladelse til at retablere trapper, som er blevet nedlagt gennem tiden, hvis de kan retableres uden ødelæggende indgreb i bygningens fredningsværdier.

Styrelsen kan meddele tilladelse til etablering af en ny trappe efter en konkret vurdering af hensynet til bygningens brug sammenholdt med den ønskede placering og udformning. Det er som udgangspunkt afgørende for tilladelsen, at detaljeringen af den nye trappe er veludført og tager tydeligt afsæt i bygningens arkitektur. Dette gælder også med hensyn til trappens stigning og grund.

Der gives som udgangspunkt ikke tilladelse til at etablere en trappe, der typemæssigt, ikke passer ind i bygning. Trappens hovedform skal derfor underordne sig bygningens typologi, f.eks. kan man som udgangspunkt ikke få lov til at etablere en kvartsvingstrappe uden repos i en bygningstype, som typisk vil have ligeløbs- og to-løbstrapper.

Nye trapper skal i videst muligt omfang placeres og udformes således, at udveksling i bjælkelag undgås eller begrænses.

Nye trapper skal i traditionelle bygningstyper i udformning, type og materialitet understøtte bygningens hierarkiske opbygning.

I værkarkitektur skal en ny trappe som udgangspunkt understøtte den eksisterende arkitektur.

I funktionstømte bygninger skal trappen ofte understøtte bygningens arkitektur og materialeholdning, men der er ofte videre rammer for formgivningen. Materiale-mæssigt skal trappen understøtte bygningens fredningsværdier ved at have en kvalitet, der stemmer overens med disse.

STØTTEMULIGHEDER

Slots- og Kulturstyrelsen kan yde støtte til istandsættelse og reetablering af oprindelige eller ældre trapper, hvor arbejderne understøtter, opretholder, udbygger eller retablerer bygningens fredningsværdier.

I byggesager, hvor Slots- og Kulturstyrelsen betinger en tilladelse med en udførelse af en farvearkæologisk undersøgelse, har styrelsen mulighed for at støtte disse omkostninger.

Etablering af nye trapper anses som moderniserende arbejder og er derfor som udgangspunkt ikke støtteberettigede.

For at komme i betragtning til støtte må bygningsarbejderne ikke være igangsat.

ORDFORKLARING

En udveksling er en tværbjælke, som ved overskæring af bjælkelag eller spær er tappet ind i de nærmeste hele bjælker/spær for at støtte konstruktionen.

ORDFORKLARING

En funktionstømt bygning er en bygning, som ikke længere kan anvendes til sit oprindelige formål. Begrebet dækker typisk over bygninger som vandmøller, pakhuse og landbrugsbygninger, som grundet den teknologiske udvikling ikke længere opfylder kravene til en moderne produktion.

3

ANSØGNINGENS INDHOLD

Dette kapitel redegør for, hvad en ansøgning typisk skal indeholde, for at sagen er tilstrækkeligt oplyst og kan behandles af Slots- og Kulturstyrelsen.

Slots- og Kulturstyrelsen forholder sig til, om ansøgningsmaterialet indeholder de nødvendige oplysninger, for at vi kan træffe afgørelse i sagen. Hvis vi vurderer, at der kun mangler få oplysninger, vil vi typisk anmode om supplerende materiale. Hvis vi vurderer, at en større del af ansøgningsmaterialet mangler, giver vi typisk afslag på uoplyst grundlag. Ansøger er i de tilfælde nødt til at indsende en ny, fuldt oplyst ansøgning.

HVAD SKAL ANSØGNINGEN INDEHOLDE?

Ansøgning om	Indhold
Restaurering/udskiftning/ombygning af en trappe	• Redegørelse for trappens tilstand (fotografier og tekst) • Beskrivelse af ønskede arbejder (tekst) • Evt. tegning af eksisterende og fremtidige forhold i mål 1:10 og evt. 1:1
Udformning af en ny trappe	• Bygningshistorisk analyse, herunder redegørelse for eventuelle eksisterende og tidligere trapper • Redegørelse for gennemskæring i etagedæk og bjælkelag • Redegørelse for udformning og materialitet ift. bygningens arkitektur • Plan- og snittegning i mål 1:50 • Detaljetegning af trinopbygning, balustre og håndliste i mål 1:1

FULDMAGT

Hvis ansøgeren ikke er ejer af bygningen jf. Tingbogen, skal der vedlægges en gyldig fuldmagt fra bygningens ejer.

Ved fredede bygninger, der er opdelt i ejerlejligheder betyder det, at der skal foreligge en fuldmagt fra ejerforeningen.

Det skal fremgå af fuldmagten, hvem der udsteder fuldmagten, og hvem fuldmagten er udstedt til. Fuldmagten skal være dateret. Det skal klart fremgå, hvilke bygningsarbejder, fuldmagten gælder.

Fuldmagten skal være udstedt til den person eller virksomhed, der søger om tilladelse til at udføre bygningsarbejder på den fredede bygning.

BUDGETSKEMA

Man ansøger om tilskud ved at vedlægge et udfyldt budgetskema til ansøgningen.

Budgetskemaet skal indeholde stamoplysninger om den fredede bygning samt oplysninger om bygningens ejer. Budgetskemaet skal også indeholde oplysninger og prisoverslag over de forventede omkostninger ved bygningsarbejderne. Ofte vil der forekomme bygningsarbejder, som ikke er støtteberettigede, og det er derfor vigtigt at opliste de forskellige udgifter separat.

HENVISNING

Find Slots- og Kulturstyrelsens budgetskema på slks.dk

4

SAGSBEHANDLINGEN

Dette kapitel beskriver en række parametre, som Slots- og Kulturstyrelsen vurderer og opvejer til at træffe en afgørelse i den enkelte sag.

FREDNINGSVÆRDIER OG SIGNIFIKANS

I behandlingen af byggesager, foretager Slots- og Kulturstyrelsen først en vurdering af bygningens bærende fredningsværdier og en vurdering af bygningens signifikans.

Bærende fredningsværdier

Vi vurderer, om de ansøgte arbejder understøtter og opretholder bygningens bærende fredningsværdier.

Der kan f.eks. knytte sig bærende fredningsværdier til en bygnings trapper, herunder til deres materialeholdning, opbygning, udformning og farvesætning.

FREDNINGSVÆRDIER KORT FORTALT

De bærende fredningsværdier er summen af en bygnings arkitektoniske, kulturhistoriske og miljømæssige værdier. De bærende fredningsværdier udgør bygningens særlige og umistelige værdier. De bærende fredningsværdier skal være synlige og håndgribelige bygningselementer.

Signifikans

Herudover vurderer Slots- og Kulturstyrelsen bygningens signifikans. Generelt vil en høj signifikans medføre en forholdsvist restriktiv forvaltning. Bygninger med en lav signifikans vil typisk medføre en mindre restriktiv forvaltning.

Vurderingen af bygningens signifikans sker på baggrund af en vurdering af:

- Bygningens autenticitet
- Bygningens integritet

SIGNIFIKANS KORT FORTALT

Signifikans er et udtryk for bygningens betydning set i forhold til andre fredede bygninger af samme type. Signifikans vurderes ud fra sjældenhed, kvalitet og bevaringstilstand.

ORDFORKLARING

Autenticitet er et udtryk for bygningens ægthed. Både oprindelige og senere tilkomne bygningsdele indgår i vurderingen af bygningens autenticitet.

Integritet er et udtryk for, hvor helstøbt bygningen fremstår i sig selv og i forhold til omgivelserne.

Ved restaurering/udskiftning af en trappe:

TRAPPENS SIGNIFIKANS

Slots- og Kulturstyrelsen foretager indledningsvist en vurdering af trappens signifikans, herunder trappens hierarkiske betydning i bygningen, om trappetypen er særligt sjælden, om trappen er oprindelig fra bygningens opførelse, eller om trappen sidenhen er ombygget eller flyttet til den nuværende placering.

TRAPPENS TILSTAND

Slots- og Kulturstyrelsen vurderer, om der er dokumentation for en restaurering/udskiftning af trappen begrundet i trappens tilstand. Herunder overvejer styrelsen både trappens konstruktion/statik og enkeltelementernes tilstand. Unødigt restaurering/udskiftning/ombygning vil kunne medføre, at væsentlige arkitektoniske eller kulturhistoriske detaljer går tabt.

MATERIALER OG METODER

Slots- og Kulturstyrelsen vurderer, om de ansøgte materialer og metoder til restaurering/udskiftning/ombygning understøtter den givne bygnings fredningsværdier, type og alder. Styrelsen overvejer, hvilke metoder, der bedst muligt bevarer intakt originalsubstans, samt hvordan det er muligt at genskabe defekte elementer, f.eks. et ådret brystværn.

BYGNINGSHISTORIE

Slots- og Kulturstyrelsen overvejer, om der er særlige bygningshistoriske forhold, som gør, at trappen ved en istandsættelse skal tilbageføres til en evt. oprindelig eller tidligere udformning. Samtidig overvejer styrelsen, hvilken helhed trappen i sin eksisterende udformning indgår i.

Ved etablering af en ny trappe:

BYGNINGENS BRUG

Slots- og Kulturstyrelsen vurderer, om bygningens nuværende eller fremtidige brug nødvendiggør etablering af en ny trappe.

PLACERING

I bygninger med en fast plan og et eksisterende rumhierarki som f.eks. kontorbygninger, skoler og beboelsesbygninger, hvor det ønskes at etablere en ny trappe, vurderer styrelsen, om placeringen understøtter dette hierarki.

Ved bygninger med store, åbne rum som f.eks. pakhuse, stald- og industribygninger (typisk funktionstømte) vurderer styrelsen placeringen ud fra en samlet vurdering af planløsningen og bygningens/rummets oprindelige karakter. Endvidere vurderer styrelsen, hvordan placeringen af en ny trappe vil påvirke de fredningsværdier, der knytter sig til den pågældende bygningstype.

FORMGIVNING OG MATERIALEHOLDNING

Slots- og Kulturstyrelsen vurderer, om den nye trappe er formgivet med udgangspunkt i og tilpasset bygningens arkitektur og detaljering. Samtidig overvejer vi, om materialeholdningen er tilpasset eller refererer til materialer, som allerede er kendte i bygningen.

Styrelsen vurderer desuden, om den nye trappe i sin udformning og materialitet er udført under hensyntagen til bygningens hierarkiske opbygning. Vi ser her på, om trappens hovedtype og forholdene vedr. trappens stigning og grund, og hermed længde, understøtter bygningens hierarki og den oprindelige bevægelse gennem bygningen. F.eks. vil fortrapper typisk være fladere, mens bagtrapper vil være stejlere. Her vil det typisk ikke være tilstrækkeligt blot at følge nutidige krav.

FARVESÆTNING

Slots- og Kulturstyrelsen vurderer, om den ønskede farvesætning af en trappe baserer sig på viden om bygningens historie, alder og stilmæssige udtryk. Dette parameter gælder ved både restaurering og etablering af en trappe.

5

FAGLIG BAGGRUNDSVIDEN

Formålet med dette kapitel er at introducere læseren til væsentlige dele af den faglige baggrundsviden, som ligger til grund for Slots- og Kulturstyrelsens behandling af byggesager om restaurering og etablering af trapper.

Der kan i dette kapitel forekomme beskrivelser af tekniske løsninger og bygningsdele, som ofte ikke er hensigtsmæssige at anvende i de fredede bygninger. Vi har valgt at beskrive et udvalg af disse løsninger, for at give læseren forståelse for hvilke erfaringer, der ligger bag vores praksis.

Yderligere baggrundsviden kan findes i Slots- og Kulturstyrelsens informationsblade.

TRAPPENS BETYDNING

En trappe kan med sin udformning formidle en vigtig del af en bygnings kultur- og stilhistorie. Desuden er en trappe et væsentligt skalasættende element, da trappens stigningen altid må forholde sig til menneskekroppens dimensioner.

Trapperummet udgør en del af en bygnings hovedstruktur. Yderligere viden om en bygnings hovedstruktur findes i de faglige retningslinjer om *Ombygning af traditionelle bygninger*.

Trapper, i form af fortrappe og hovedtrappe, er ofte noget af det første, man som gæst møder i en bygning, og trapper i de repræsentative dele af en bygning er ofte udsmykkede og udtryksfulde. Også selve trapperummet er ofte særligt udsmykket, og her kan trappen indgå som et element i en arkitektonisk sammenhæng. I de finere bygninger som f.eks. herregårde og slotte, kan trapperne være bygningskunstværker af meget høj arkitektonisk værdi.

Trapper kan dog også være næsten udelukkende funktionsbetingede. Kælder-, køkken- og loftstrapper og andre sekundære trapper er ofte langt mere simpelt udformede end hoved- og fortrapper.

Trapper afspejler således også bygningens hierarki.

TRAPPENS OPBYGNING OG BETEGNELSER

En trappe består af en række trin og typisk også af to vanger, hvor trinnene er fastgjort.

En trappe kan bestå af et eller flere løb, som er en række af ubrudte trin. Undersiden af løbet kaldes for et underløb. Det vandrette stykke, man træder på, kaldes grunden. Når mellemrummet mellem to trin er lukket, kaldes denne lodrette del et stødtrin. I mødet mellem grund og stødtrin kan være påsat en liste, som kaldes en platliste. Hvis trinnet går et stykke ud over stødtrinnet, kaldes dette stykke et trinfremspring. Trapper, hvor trinnene er stemt ind i vangerne, kaldes en indstemt trappe. Trapper, hvor trinnene lægges oven på vangerne, kaldes en opsadlet trappe.

HENVISNING

Find de faglige retningslinjer om **Ombygning af traditionelle huse og lejligheder** på slks.dk

De to vanger benævnes forvange og bagvange, hvor forvangen er den, der sidder tættest på trappens kerne, og bagvangen er den, som vender væk fra kernen. En durchsicht er lysningen i midten af en trappe, der består af flere løb. Trappen kan også sidde fast på en trappekerne. Bagvangen kan være fastgjort til væggen, støttet på stolpeender eller båret af bjælker.

Når en trappe består af flere løb, er disse afbrudt af en platform, som kaldes en repos. De reposer, som ligger i samme plan som etageadskillelsen, kaldes hovedreposer. Den smalle trinforkant, som ligger i plan med en repos, kaldes et udtrin.

Et trappegelænder består øverst af en håndliste, der hviler på balustre, som kan være udformet simpelt, drejede eller som hulbalustre. Balustrene er fastgjort til vangerne eller i trinnene. Håndlisten kan i stedet for balustre hvile på et brystværn. I stedet for et gelænder, kan man også have fastgjort en håndliste til væggen. Hvor gelænderet skifter retning ved reposer, sidder typisk hovedstykker i stedet for balustre, som er større og er formet efter håndlistens sving.

Principtegning af opbygningen af en traditionelt indstemt trætrappe med betegnelser, hhv. A: trin, B: stødtrin, C: forvange, D: bagvange, E: mægler, F: håndliste, G: baluster, H: repos, I: udtrin.

En trappe kan være afsluttet med både en vangesnirkel, der hviler på et klodstrin, som er en klods, som står i forlængelse af det nederste trin, og med en mægler, som er en særligt fin baluster, der står for foden af forvangen.

En gammel tommelfingerregel for forholdet mellem grund (trindybde) og stigning (trinhøjde) lyder, at to stigninger og en grund tilsammen skal give 61-63 cm. Desuden bør stigningen være mellem 17 og 21 cm.

DATERING AF TRAPPER

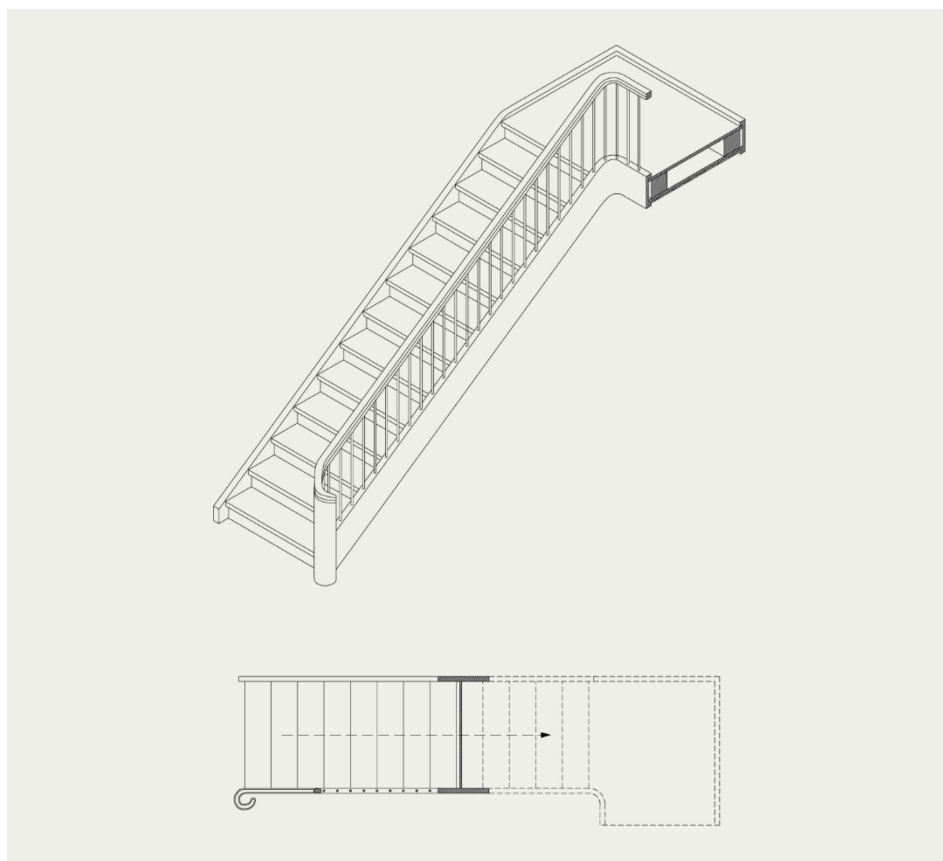
Ligesom ved andre bygningsdele er det ofte muligt at datere trapper ud fra en række særlige, tidstypiske kendetegn, og trapper afspejler næsten altid periodens fremherskende stilart. Særligt gelænder og håndliste afspejler ofte tidstypiske træk.

TRAPPETYPER

En trappe er udformet af enkeltdele, som er fremstillet og evt. delvist samlet på værksted og derefter samlet på stedet. Almindelige trappetyper omfatter:

- Ligeløbstrappe
- To-løbstrappe
- Dobbeltløbstrappe
- Kvartsvingstrappe
- Halvsvingstrappe
- Spindeltrappe
- Vindeltrappe

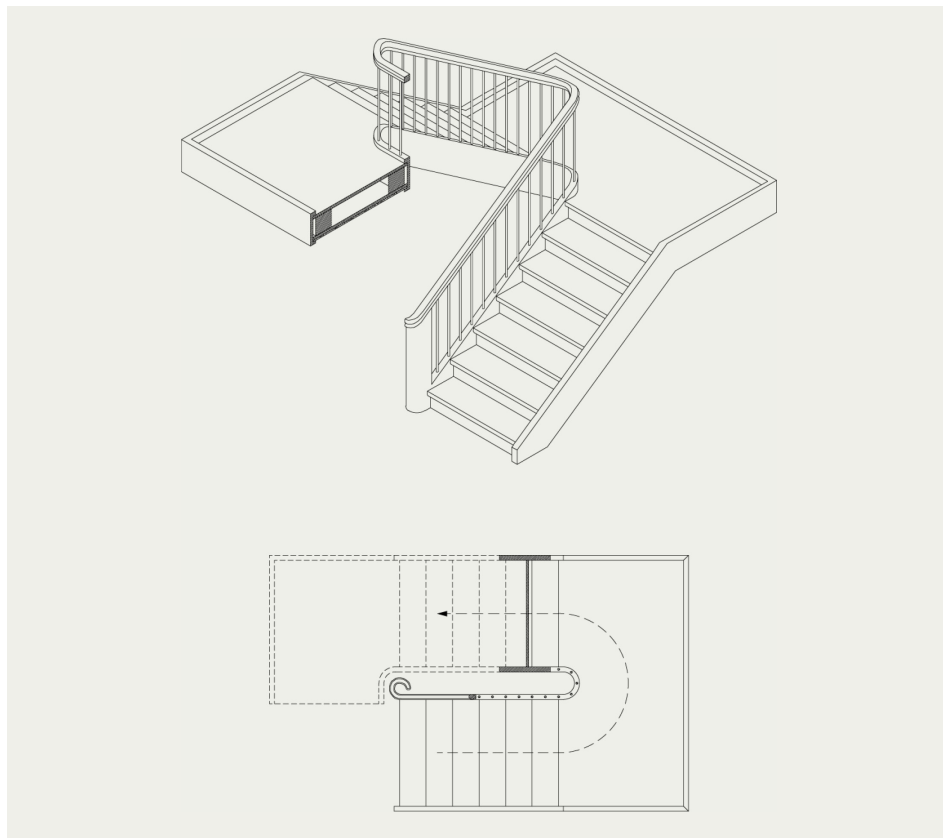
En ligeløbstrappe er en trappe, der går ligeud og har to rette vanger. Her skelner man ikke nødvendigvis mellem forvange og bagvange.

Principtegning af en
ligeløbstrappe.

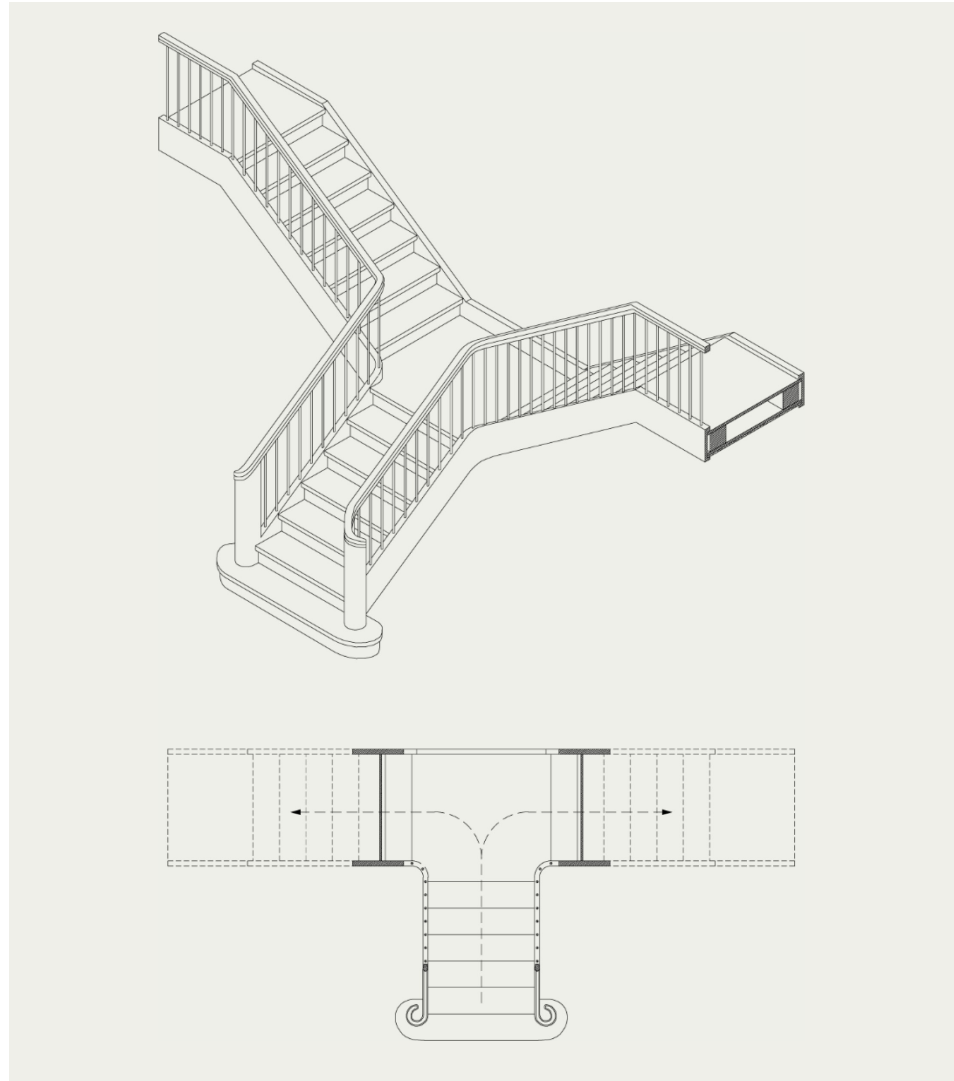
En ligeløbstrappe kan også være opbygget af vendetrin, som skiftevis vender henholdsvis den ene vej og den anden vej, så deres vinkel udligner hinanden. En sådan ligeløbstrappe med vendetrin har fortrinsvist været benyttet i stejle trapper for at skabe lidt ekstra grund i skiftevis den ene og den anden side af trappen.

En to-løbstrappe har to lige løb, der adskilles af reposer. Bagvangen vender typisk ind mod væggen i trapperummet, mens forvangen vender ud mod durchsichten, som er det åbne rum op gennem trappen.

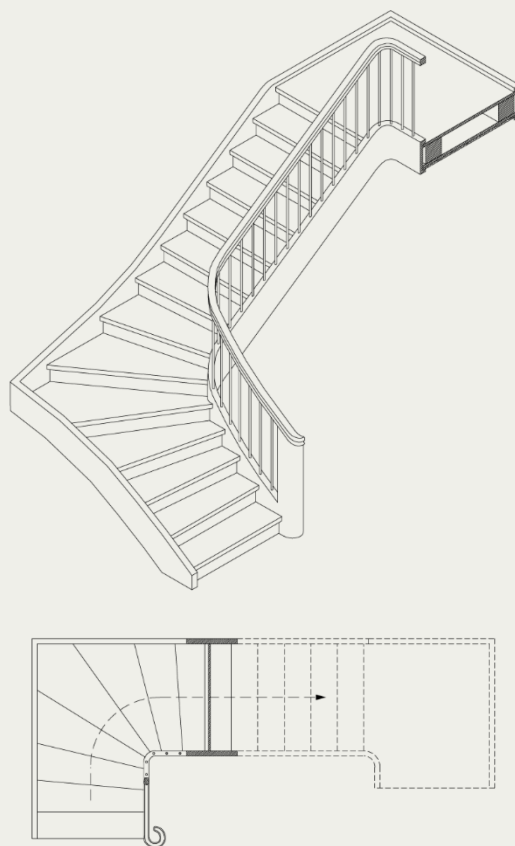
Principtegning af en **to-løbstrappe**.

En dobbeltløbstrappe danner en T-form ved at to løb mødes i en repos, hvorfra der går en ligeløbstrappe.

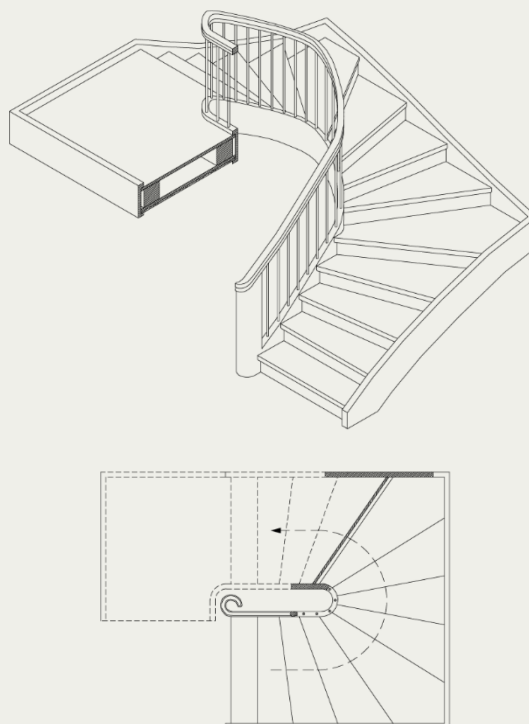

Principtegning af en
dobbeltløbstrappe.

Kvartsvingstrappen svinger 90 grader, og halvsvingstrappen svinger 180 grader, så de to løb er parallelle. I svingene er indsat trin, som har en spids vinkel i stedet for en repos. Disse trin kaldes vendetrin.

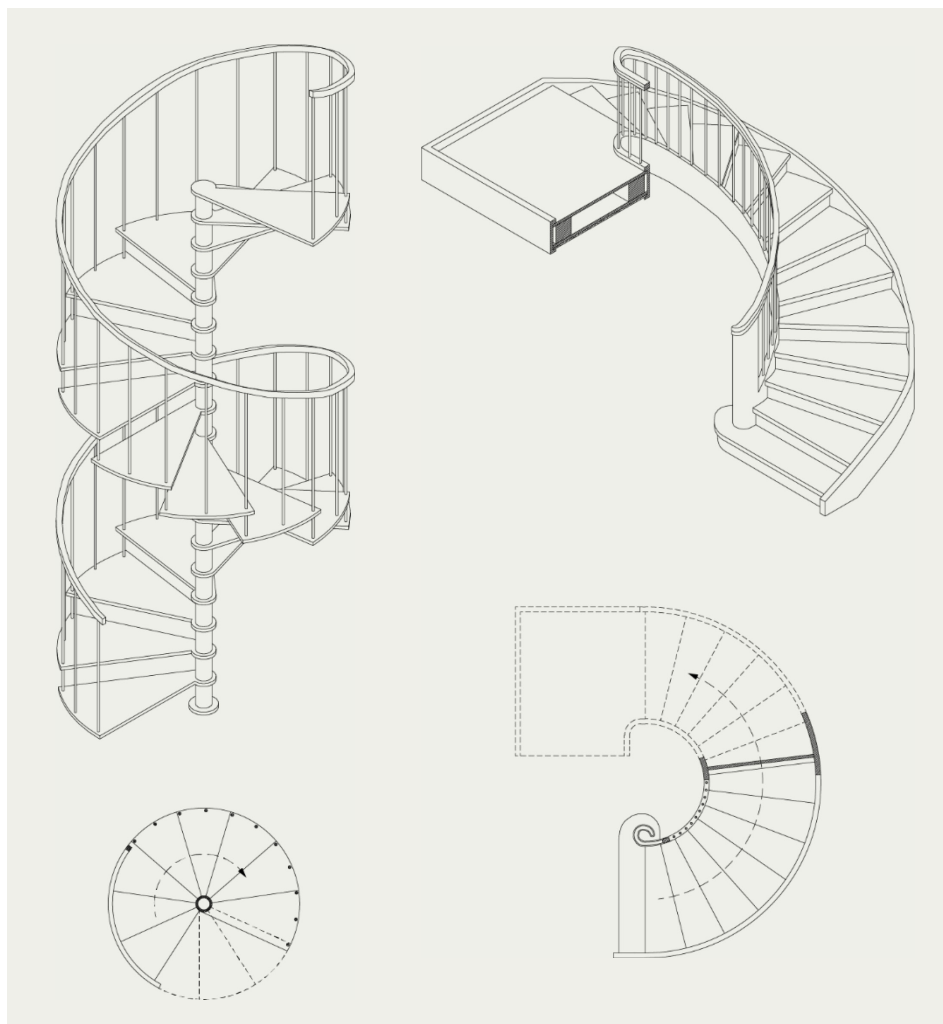

Principtegning af en
kvartsvingstrappe.

Principtegning af en
halvsvingstrappe.

En spindeltrappe har en akse, mens en vindeltrappe ingen akse har. Aksen kan både være opbygget af overlappende trin eller en vertikal kerne. Både spindel- og vindeltrapper er opbygget af vendetrin.

Principtegning af hhv. en spindeltrappe og en vindeltrappe.

MATERIALITET

Ældre trætrapper er typisk fremstillet i fyrretræ af høj kvalitet. Hårdere trætyper som eg, ask og elm kan være benyttet til trinnene. Træet vil typisk være spejlskåret, for at trinene ikke vrider sig og kommer til at knirke. Håndlisten kan være lavet af fyrretræ, hvis den er malet og af mahogni eller bejdsset bøg, hvis den ikke er malet. Balustrene på en trætrappe kan både være fremstillet i træ eller i støbejern.

Sten- og tegltrapper benyttes både ude og inde. Da sten- og tegltrapper er tunge, vil de typisk ligge i de nederste etager. Udvendige trapper af sten er typisk fremstillet i granit men kan også være fremstillet i stentyper som sandsten og Ølandskalksten. Sten- og tegltrapper vil typisk være udført med et værn, hvis løbet er længere end et par stigninger. Værnet kan være udført i smedejern, støbejern, sandsten eller muret i tegl.

ORDFORKLARING

Terrazzogulve blev før i tiden kaldt granitogulve. Hvis der var nedlagt mosaikker i granitogulvet, kaldtes dette mosaikarbejde for terrazzo. I dag anvendes betegnelsen 'terrazzo' som en samlet betegnelse for begge.

Ældre metaltrapper af støbejern er i Danmark forholdsvis sjældne, men findes som både udvendige og indvendige trapper. I dag findes også et væld af ståltrapper, som bruges både indendørs og udendørs, samt i kombination med andre materialer. Mange af disse er standardtrapper, som ikke er formgivet til den enkelte bygning. I modernismens bygninger er trapperne typisk meget delikate, og de indgår i og er formgivet som en del af den oprindelige arkitektur.

De ældste beton- og terrazzotrapper vil typisk være støbt på stedet, og blev først udført som udvendige trapper. Med elementbyggeriets indtog begyndte man dog også at fremstille indvendige elementtrapper i beton.

OVERFLADEBEHANDLING OG FARVESÆTNING

Udvendige trapper overfladebehandles som hovedregel ikke, da de typisk er lavet af materialer, som i forvejen kan modstå et stort slid.

Indvendige stentrapper kan også stå ubehandlede, men de kan også overfladebehandles med sæbespån, voks eller olie. Man har i nogle tilfælde anvendt lak til overfladebehandling af tegltrapper, som ikke er en traditionel metode til overfladebehandling.

Trætrapper vil typisk været malet med linoliemaling eller nyere blanke lakfarver med undtagelse af trinoverfladen og trinfremspring, som kan stå sæbeskuret, ferniseret, boneret eller lakeret. Helt simple trætrapper kan også stå ubehandlede. Da trapperummet er en vigtig del af ankomsten til bygningen, har man ofte prioriteret en rig udsmykning. Det er derfor ikke usædvanligt, at gamle trappeopgange er dekoreret med marmoreringssimulationer og ådring.

Farvesætningen af trapper har en særlig betydning for trapperummets udtryk og kan bidrage med oplysninger om den stilperiode, trappen stammer fra.

For at klarlægge hvilke farver, en trappe har haft gennem tiden, kan man udføre en farvearkæologisk undersøgelse af malingslagene. Hvis det ikke er muligt at lave en sådan undersøgelse, kan farvesætningen basere sig på andre informationskilder. Disse kan omfatte viden om bestemte stilperioders farvesætning.

TYPISKE SKADER

Nedenfor beskrives en række typiske skader i hhv. trætrapper og stentrapper.

Trætrapper

Trappens dele kan være angrebet af råd eller svamp, som er forårsaget af fugt. Trædeflader som trin og reposer kan være nedslidte, og trin kan være løse. Nedslidte trin er ikke i sig selv en skade, da hulede trin vidner om trappens alder og historie.

Skader i trappens konstruktion kan omfatte svigt i de bærende bjælker i reposer, løse forbindelser mellem forvang og gelænder og løse forbindelser mellem bagvang og væg, ofte som konsekvens af sætninger i underlaget

Stentrapper

Trappens dele kan være skadet af revnedannelse og frostskaader, som typisk skyldes indtrængende vand, der fryser og udvider sig. Fuger mellem trappens trin kan også være skadet. Gelænder af jern kan være rustne, og særligt

samlingen mellem gelænder og andre bygningsdele som trappetrin og murværk er udsatte steder. Ligesom ved trætrapper er nedslidte trin ikke i sig selv en skade i trappen, så længe man kan færdes sikkert på dem.

Statiske skader i konstruktionen kan være skader i funderingen, som kan medføre, at trappen er sunket, skredet ud, og i mødet mellem bygning og trappe kan der være revnedannelse. Trærødder kan også være et statisk problem for en trappe, der kan medføre de samme skader som problemer med funderingen.

Udvendige stentrapper kan endvidere beskadiges af tøsalthning og/eller fugtvandring.

RESTAURERING AF EN TRAPPE

Dette afsnit beskriver restaurering af ældre trapper med traditionelle materialer og metoder, som Slots- og Kulturstyrelsen generelt anbefaler. Afsnittet er ikke fyldestgørende, idet der altid kan være andre løsninger, afhængigt af den enkelte bygning.

Trætrapper

Inden en restaurering eller udskiftning registreres og vurderes skadernes omfang. Oprindelige og traditionelle trapper er typisk udført i materialer af en høj kvalitet. Derfor skal man forsøge at bevare så meget af det oprindelige materiale som muligt.

Hvis mindre dele af en af trappes bygningsdele er skadet, kan skaden udbedres ved udlusning af det skadede stykke.

Nogle lidt større skader som en flækket baluster eller trin kan oftest udbedres ved at udskifte den beskadigede del uden at nedtage hele trappen. Hele trin kan forholdsvist nemt udskiftes på en opsadlet trappe, da trinnene her ikke er stemt ind i vangerne. På en indstemt trappe skal trinnene tages ud fra bagsiden, og da underløbet ofte er lukket, er det mere omfattende arbejde. Hvor underløbet desuden er pudset, må pudsen bankes ned, trinnet udskiftes fra bagsiden og underløbet igen pudses.

Ved større skader, og særligt skader i trappens konstruktion, kan det være nødvendigt at nedtage hele trappen og genopsætte den. Da en trappe oprindeligt er tilpasset netop det trapperum, den sidder i, og typisk også kan have sat sig sammen med resten af bygningen, er første trin i en genopsætning at nummerere alle dele og angive numrene på en opmålingstegning. Først herefter nedtages trappen. Skaderne udbedres derefter ved f.eks. at udskifte dele af konstruktionen, som herefter igen samles som før.

Ved udskiftning af materiale skal man anvende træ af samme kvalitet, sort og dimensioner som det oprindelige. Hvis man kan finde genbrugstræ med en tilstrækkelig godstykkelse og af en god kvalitet, kan man benytte det. For at undgå, at træet svinder eller vrider sig og begynder at knirke, skal man benytte vellagret spejlskåret træ med en stor kerneandel.

Stentrapper

Mindre skader på hele trappetrin af sten som f.eks. et flækket hjørne kan repareres ved at sætte det flækkede stykke på med mørtel eller lime det fast.

ORDFORKLARING

Ved udlusning udskiftes et mindre stykke beskadiget træ med et nyt stykke træ, der er nøjagtigt tilpasset.

Enkelte flækkede trin eller tegl kan desuden udskiftes uden at omsætte trappen.

Ved større skader som nedbrudte fuger og skader i trappens konstruktion kan det være nødvendigt at omsætte stenene og evt. forbedre fundamentet. Ved omsætning nummereres trappens dele før nedtagning. Hvis nogle af stenene skal udskiftes, kan man bruge gamle sten, da deres patina og slid vil passe ind i trappens helhed.

Der skal anvendes en fugemørtel, som har styrke/hårdhed som passer til den stentype, den skal samle. Ved tegl og sandsten skal der anvendes en kalkmørtel, da en cementmørtel kan forårsage revnedannelse i stenen. Derimod anvendes cementmørtel på granitsten, da en kalkmørtel ikke har tilstrækkelig trykstyrke og dermed ikke vil kunne holde stenene sammen.

Smede- og støbejernsgelændere afrenses for overfladebehandling og rust for at godstykkelsen og skader kan vurderes. Skadede gelændere kan påsvejses nyt materiale. Derefter overfladebehandles det evt. med jernmønje og linoliemaling. Hvis emnet er så skadet, at det ikke kan restaureres, kan man støbe en kopi. Gelænderet fastgøres i trinnene ved støbning i bly eller indmures i murværket.

ETABLERING AF EN NY TRAPPE

Dette afsnit beskriver etablering af en ny trappe i en traditionel bygning på en måde som Slots- og Kulturstyrelsen generelt vil anbefale. Afsnittet er ikke fyldestgørende, idet der vil kunne findes andre løsninger, afhængigt af forholdene i den enkelte bygning.

Ved etablering af en ny trappe skal man indledende forholde sig til placering af trappen. Der skal både tages hensyn til den eksisterende planløsning og til de bevarede dele af den oprindelige plan. Endvidere skal der tages hensyn til gennembrydningen af etagedækket mht. det eksisterende bjælkelag, da man, hvis man overskærer bjælker, mister originalsubstans.

En bygnings plandisposition udgør i sig selv et væsentligt træk ved en given bygning. De traditionelle bygninger er ofte født med en fast rumdisponering, som vidner om bygningens oprindelige brug. En ny trappe skal generelt søges placeret i sekundære rum, for ikke at medføre indgreb i f.eks. repræsentative rum.

Placering af en ny trappe beskrives nærmere i de faglige retningslinjer *Ombygning af traditionelle bygninger*.

Der vil være forskellige muligheder for udformningen af en ny trappe i en traditionel bygning:

- Trappen kan udformes med udgangspunkt i en eksisterende trappe et andet sted i bygningen.
- Trappen kan udformes alene på baggrund af erfaring med trapper generelt i den pågældende bygningstype.
- Trappen kan udformes med et selvstændigt udtryk, der ikke direkte er udformet med udgangspunkt i en eksisterende trappe.

I traditionelle bygninger vil man i udformningen af en ny trappe typisk tage udgangspunkt i både en eksisterende trappe i bygningen og i erfaring med

trapper generelt i den pågældende bygningstype. Hvis det f.eks. ønskes at etablere en trappe mellem første sal og tagetagen, vil man typisk forholde sig til udformningen af den eksisterende trappe mellem stueetage og første sal, og foreslå en trappe, som relaterer sig til den eksisterende trappe, men har en mere simpel udformning og en mindre størrelse, da trapper til loftsetager typisk er simple, stejle og mindre.

Alternativt kan man i udformningen af en ny trappe arbejde med en nyfortolkning, der tager udgangspunkt i de oprindelige og typiske forhold. Det vil sjældent være en løsning at arbejde med en trappe med en udformning, der hverken relaterer sig til en eksisterende trappe eller til en trappe, der vil være typisk for bygningstypen.

6

PRINCIPIELLE AFGØRELSE OG UDTALELSE

I dette kapitel henviser vi til principielle klageafgørelser truffet af Kulturministeriets departement og udtalelser fra Det Særlige Bygningssyn, der danner præcedens for vores generelle praksis.

AFGØRELSE FRA KLAGEINSTANS

Der henvises til Kulturministeriets departements afgørelse i klagesag vedrørende:

Kulturministeriet har stadfæstet Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse om afslag til ansøgning om at udvide en stenspindeltrappe i en hul kerne ved udhugning i oprindeligt murværk. Kulturministeriet lægger i afgørelsen vægt på, at der vil skulle udhugges i murværk og dermed fjernes originalsubstans, som er tilknyttet bærende fredningsværdier. Kulturministeriet lægger endvidere vægt på, at de forskellige bevægelsesprincipper, som den eksisterende trappe er med til at understøtte, skal bevares. Slutteligt ligger Kulturministeriet vægt på, at hensyn til bygningens funktion ikke må veje tungere end hensynet til bygningens fredningsværdier.

UDTALELSE FRA DET SÆRLIGE BYGNINGSSYN

Indholdet af disse faglige retningslinjer er forelagt Det Særlige Bygningssyn den 5. november 2020.

Der foreligger ikke generelle udtalelser om sager vedr. restaurering og etablering af trapper fra Det Særlige Bygningssyn.

7

EKSEMPLER PÅ BETINGELSER

Ifølge bygningsfredningslovens § 10, stk. 2 kan en tilladelse gøres betinget af gennemførelse af foranstaltninger, som ikke fremgår af ansøgningen. Derfor kan der i en tilladelse til bygningsarbejder være stillet betingelser, som skal opfyldes, for at tilladelsen er gældende.

Nedenstående er *eksempler* på betingelser, som *kan* forekomme i en afgørelse, hvis Slots- og Kulturstyrelsen i den konkrete sag har vurderet, at det er nødvendigt for at opretholde fredningsværdierne i den fredede bygning.

OVERFLADEBEHANDLING OG FARVESÆTNING AF TRAPPER

- Der skal udføres en farvearkæologisk undersøgelse af malingslag på trappen.
- Trappen med undtagelse af trin males med linoliemaling.
- Trinnene skal males.

Eller:

- Trinnene skal bejdses.

Eller:

- Trinnene skal lakeres.

Eller:

- Trinnene må ikke overfladebehandles.

RESTAURERING AF EN TRÆTRAPPE

- Træværket skal afrensnes manuelt for løs maling ved skrabning og slibning til fast bund uden brug af el-værktøj. En total afrensning frarådes, da slibning til jævn overgang til intakte malingslag er en mere nænsom metode, og de historiske malingslag derved bevares i et vist omfang.
- Så meget som muligt af det gamle træ skal bevares.
- Der skal anvendes samme træsort som den, der udskiftes.
- Alle trappens dele skal nummereres før nedtagning, så delene kan samles på deres oprindelige placering.

RESTAURERING AF EN STENTRAPPE

- Der skal anvendes genbrugssten af samme type, farve og evt. brænding.

Eller:

- Nyhuggede sten skal være tilhugget med samme behugningsgrad som de oprindelige.
- Alle trappens dele skal nummereres før nedtagning, så delene kan samles på deres oprindelige placering.
- Stenene skal lægges i en cementholdig mørtel.

Eller:

- Stenene skal lægges i kalkmørtel. (Ved f.eks. flade ølandssten og teglsten).

ETABLERING AF EN NY TRAPPE

- Bjælkelag må ikke overskæres.

Eller:

- Der skal laves så få udvekslinger som muligt i bjælkelaget.
-

8

KILDER

Benzon, G. (1987). *Gamle danske trapper*. Odense: Realkredit Danmark.

BPS-centeret. (1994). *Renovering af etageejendomme - indvendige bygningsdele*. København: BPS-centeret.

Gorm Benzon. (1983). *Danske bygningsudtryk*. Odense: Foreningen Real Danmark.

Holm, E. E. (2012). *Reparation og omsætning af stentrapper*. København: Slots- og Kulturstyrelsen, Kulturministeriet.

Holm, E. E. (2012). *Trætrapper, fremstilling og reparation*. København: Slots- og Kulturstyrelsen, Kulturministeriet.

Holm, E. E. (2012). *Trætrapper, typer og tradition*. København: Slots- og Kulturstyrelsen, Kulturministeriet.

9

LÆSEVEJLEDNING

BAGGRUND OG HENSIGT

Slots- og Kulturstyrelsen har i perioden 2018-2020 udarbejdet en række faglige retningslinjer for vores myndighedsbehandling af ansøgninger om bygningsarbejder i de fredede bygninger.

Retningslinjerne bidrager til at belyse Slots- og Kulturstyrelsens forvaltning af bygningsfredningsloven for offentligheden.

Formålet med formidlingen af de faglige retningslinjer er, at hjælpe bygningsejere og rådgivere til at fremsende en fyldestgørende ansøgning og samtidig give indsigt i styrelsens sagsbehandling.

De faglige retningslinjer er opdelt i kategorier, der omfatter forskellige bygningsdele, materialer og installationer.

INTRODUKTION TIL KATEGORISERINGEN

De faglige retningslinjer kan læses i sammenhæng med hinanden, da de fleste byggesager typisk omfatter bygningsarbejder, der berører flere forskellige emner.

Retningslinjerne kan også læses i sammenhæng med Slots- og Kulturstyrelsens informationsblade om bygningsbevaring. De enkelte faglige retningslinjer er nummererede, og disse numre svarer til nummereringen af informationsbladene.

INTRODUKTION TIL TEKSTENS INDHOLD

De faglige retningslinjer består af en række kapitler. Grå bokse i brødteksten indeholder eksempler i tegning. Farvet tekst i brødteksten indeholder korte beskrivelser af hhv. fredningsværdier og signifikans, opmærksomhedspunkter i sagsbehandlingen og eksempler på betingelser, man kan finde i en afgørelse. Informationer i marginen understøtter brødteksten, og her finder man ordforklaringer, billedtekster og henvisninger.

HENVISNING
Find Slots- og
Kulturstyrelsens
informationsblade på
slks.dk

SÅDAN LÆSES KAPITLERNE

Kapitel 1. Introduktion

Generel introduktion til de enkelte faglige retningslinjer.

Kapitel 2. Slots- og Kulturstyrelsens praksis

Beskrivelse af Slots- og Kulturstyrelsens nuværende praksis. Praksis revideres løbende på baggrund af principielle afgørelser og erfaringer samt udtalelser fra Det Særlige Bygningssyn. Endvidere indeholder kapitlet information om støttemuligheder.

Kapitel 3. Ansøgningens indhold

Beskrivelse af, hvilket materiale en ansøgning typisk skal indeholde for at sagen er tilstrækkeligt oplyst og kan behandles.

Kapitel 4. Sagsbehandlingen

Beskrivelse af en række parametre som Slots- og Kulturstyrelsen vurderer og opvejer i den enkelte sag, inden der træffes en afgørelse.

Kapitlet fungerer således som et sagsbehandlingsværktøj for styrelsens medarbejdere og som en ressource, der kan give ansøgere, ejere og rådgivere indblik i, hvad Slots- og Kulturstyrelsen vurderer og lægger vægt på i byggesagsbehandlingen.

Kapitel 5. Faglig baggrundsviden

Introduktion til læseren af væsentlige dele af den faglige baggrundsviden, som ligger til grund for Slots- og Kulturstyrelsens behandling af byggesager.

Kapitel 6. Henvisning til principielle afgørelser og udtalelser

Såfremt der foreligger principielle klageafgørelser truffet af Kulturministeriets departement eller udtalelser fra Det Særlige Bygningssyn, der danner præcedens for Slots- og Kulturstyrelsens generelle praksis, fremgår disse af kapitlet. Kapitlet opdateres løbende.

Kapitel 7. Eksempler på betingelser

Liste over eksempler på særlige udførelsesmetoder og materialevalg, som en tilladelse kan være betinget af. Eksemplerne skal ikke forstås som en facitliste, da en afgørelse altid er baseret på en konkret vurdering af den enkelte sag.

Kapitel 8. Kilder

Kildehenvisninger.

TRAPPER

Faglige retningslinjer for byggesager om restaurering og etablering af trapper

December 2020

Publikationen er udarbejdet af Fredede Bygninger, Center for Kulturarv i Slots- og Kulturstyrelsen

Kontakt: bygoplan@slks.dk